

سخن سردبیر

بازاندیشی در مرزهای دانش فقه و فقه‌الحديث؛ از مسئله تا

هدف

علی راد*

دانشیار دانشکده‌گان فارابی دانشگاه تهران؛ ali.rad@ut.ac.ir

در گستره علوم اسلامی، دو حوزه فقه و فقه‌الحديث، با وجود پیوندهای آشکار، از تمایزات بنیادین برخوردارند و هریک در قلمرو موضوعی، مبانی نظری، روش‌شناسی و اهداف معرفتی خویش، جایگاهی متمایز دارند. این تمایزها به‌طور مستقیم بر فرایندها و نتایج پژوهش‌های دینی اثر می‌گذارند. فقه، به‌مثابه دانش استنباط احکام عملی شرعی، با اتکا به منابع معتبر، در حوزه‌هایی چون عبادات، معاملات، حدود، دیات، جهاد، قضاوت و حقوق خانوادگی، چارچوبی نظام‌مند برای تنظیم حیات فردی و اجتماعی مسلمانان پدید می‌آورد. تمرکز اصلی این دانش بر کشف نظام‌مند احکام شرعی مرتبط با رفتار مکلفان (فقه فردی) و نیز تنظیم مقررات اجتماعی در سطوح حکومتی و سیاسی (فقه اجتماعی و سیاسی) است. از این رو، غایت نهایی فقه، سامان‌دهی و هدایت روابط انسانی بر پایه ارزش‌ها و موازین شرعی قلمداد می‌شود. فقه در زمره دانش‌های تقنینی و تجویزی جای دارد و نقشی محوری در هنجارسازی و ساختاربخشی به نهادهای جامعه اسلامی ایفا می‌کند.

در مقابل، فقه‌الحديث به‌مثابه دانش فهم عمیق و دقیق متون حدیثی شناخته می‌شود که با دو

* نویسنده مسئول.

آدرس پست الکترونیک: ali.rad@ut.ac.ir

رویکرد اصلی متن‌پژوهی و موضوع‌پژوهی، به تحلیل و تفسیر دلالت‌های لفظی، نحوی، بلاغی و سیاقی اقسام گوناگون احادیث – از فقهی و تاریخی تا اخلاقی، اعتقادی و عرفانی – می‌پردازد. این دانش، بر پایه اصول و روش‌شناسی خاص خود، ابزارهای تحلیلی متنوعی را به کار می‌گیرد؛ از جمله زبان‌شناسی تاریخی و ساختاری، متن‌کاوی انتقادی، واکاوی بافتار فرهنگی و تاریخی صدور حدیث، معناشناسی کلاسیک و مدرن، تحلیل روابط بین‌امتی احادیث و سنجش تطبیق آن‌ها با قرآن و دیگر منابع معتبر اسلامی.

مسئله محوری فقه‌الحدیث، کشف نظام‌مند معنای دقیق متن حدیث و تدوین چارچوب مفهومی جامع برای مجموعه‌ای از احادیث مرتبط با یک موضوع واحد است. هدف غایی این حوزه، ارائه تفسیری اصیل و مستند است که بتوان آن را به‌گونه‌ای حدیث منتسب کرد و در راستای فهم درست آموزه‌های دینی به کار بست، بی‌آنکه قصد ورود به عرصه استنباط احکام عملی و صدور فتوا را داشته باشد؛ زیرا این امر بیرون از قلمرو وظیفه‌شناختی فقه‌الحدیث قرار دارد. با این حال، فقه‌الحدیث در فرایند موضوع‌پژوهی، با کشف مراد معصوم و سنجش آن با سایر معیارهای دینی، در نهایت نظریه یا هنجاری را به معصوم نسبت می‌دهد – هرچند این انتساب به‌صورت فتوا صورت‌بندی نمی‌شود.

تمایزهای کلیدی فقه و فقه‌الحدیث در ابعادی چون مسئله پژوهش، روش‌شناسی، فرآیندهای علمی، اهداف معرفتی، ساختار مطالعاتی و مبانی نظری آشکار می‌شود. این تمایزات نه تنها مرزهای معرفتی این دو دانش را ترسیم می‌کند، بلکه بر اهمیت واکاوی دقیق ماهیت و کارکرد هر یک در سنت پژوهشی اسلامی تأکید می‌ورزد. فقه‌الحدیث با ارائه تحلیل‌های متنی عمیق و مستدل، زیربنایی استوار برای نظام استنباط فقهی فراهم می‌آورد و فقه نیز با بهره‌گیری از داده‌ها و دستاوردهای فقه‌الحدیث، قادر به تکامل و تعمیق خود خواهد بود. نگاه مستقل و هم‌افزایانه به این دو حوزه، غنای گفتمان دین‌پژوهی و عمق‌بخشی به فهم متون دینی را در پی خواهد داشت.

نشریه مطالعات فقه‌الحدیث با هدف ارتقای پژوهش‌های تخصصی در این حوزه، صرفاً

پذیرای مقالاتی است که رویکرد فقه‌الحدیث را به درستی بازتاب دهند و تمایزات ماهوی و

روش‌شناختی آن را نسبت به دانش فقه و پژوهش‌های فقهی محض رعایت کرده باشند. بر این اساس، مقالاتی که صرفاً به تبیین احکام شرعی در چارچوب فقه می‌پردازند و رویکرد فقه‌الحدیثی را مدنظر قرار نمی‌دهند، از قلمرو و خط‌مشی این نشریه خارج هستند.

با این حال، مقالاتی با محوریت موضوعات فقهی نیز در صورتی که بر اساس اصول و روش‌شناسی دانش فقه‌الحدیث تألیف شده باشند و ارزیابی، مقایسه و فهم احکام شرعی در آنها مبتنی بر تحلیل متون روایی و معیارهای فقه‌الحدیثی صورت گرفته باشد، برای انتشار در این نشریه مطلوب خواهند بود.

این سیافت نشریه، بر ضرورت توسعه دانش تخصصی و تمایز روشمند حوزه‌های علمی در مطالعات اسلامی تأکید دارد و در راستای استحکام و نظام‌مندسازی رشته فقه‌الحدیث گام برمی‌دارد.

